TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ

YENİ TÜRKİYE: TÜRKİYE CUMHURİYETİ

2

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI
1983

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ-II

Yeni Türkiye: Türkiye Cumhuriyeti

KİTAP EDİTÖR KURULU

Neşe Özden ♦ Mehmet Temel ♦ Yasemin Doğaner ♦ Zehra Aslan
Mustafa Sıtkı Bilgin ♦ Ömer Osman Umar ♦ Abdullah İlgazi
Halil Bal ♦ Mehmet Hacisalihoğlu ♦ Ali Satan ♦ Nurten Çetin
Hatice Güzel Mumyakmaz

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Ankara ♦ 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI 548

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II
Yeni Türkiye: Türkiye Cumhuriyeti

Editörler
Neşe Özden ♦ Mehmet Temel ♦ Yasemin Doğaner ♦ Zehra Aslan
Mustafa Sıtkı Bilgin ♦ Ömer Osman Umar ♦ Abdullah İlgazi ♦ Halil Bal
Mehmet Hacisalihoğlu ♦ Ali Satan ♦ Nurten Çetin ♦ Hatice Güzel Mumyakmaz

İnceleyiciler
Ali Satan ♦ Mehmet Temel

Proje Yayın Koordinatörü
Selcan Koçaslan ♦ Aynur Yavuz Akengin

1. Baskı: Ankara 2025
Takım ISBN 978-975-17-6285-6
ISBN 978-975-17-6287-0

Çevrim İçi ISBN
Takım ISBN 978-975-17-5694-7
ISBN 978-975-17-5696-1

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Selen Kuyucu

Baskı-Cilt
İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul Tel: 0212 454 30 00
Sertifika No: 45589

Atatürk Araştırma Merkezi
Genel Ağ: atam.gov.tr
E-Mağaza Genel Ağ: emagaza-atam.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezine aittir.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLER VE BÖLÜM YAZARLARI XXIII

KISALTMALAR XXVI

TAKDİM 1

ÖN SÖZ 3

I. KISIM

ATATÜRK DÖNEMİ (1923-1938)

1. CUMHURİYETİN KURUCUSU ATATÜRK 9

1.1. Ailesi ve Öğrenim Yılları 9

1.2. Askerî Görevleri 11

1.3. Millî Mücadele Dönemi'ndeki Faaliyetleri 16

1.4. Devlet Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk 23

2. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE DEVLETLER 28

2.1. Avrupa Devletlerinde Rejim ve Sistemler (1923-1938, Seçili Ülke Örnekleri) 28

2.1.1. Liberal Yönetim Örnekleri (Fransa, Çekoslovakya, Polonya) 35

2.1.2. Yol Ayrımı: Macaristan ve Avusturya 45

2.1.3. Parlamentarizmden Örnekler (İngiltere, Belçika, İtalya) 51

2.1.4. İberik Yarımadası Ülkeleri (İspanya, Portekiz) 64

2.1.5. Almanya ve Nazizm 73

2.1.6. Baltık ve Nordik/İskandinav Ülkeleri 77
2.1.7. Farklı İki Model: İsviçre, Sovyet Rusya 81
2.1.8. Doğu Avrupa ve Balkanlar 85
2.2. Kapitalizmin Ekonomisi: Büyük Devletler 104
2.2.1. İlk On Yıl: 1920'ler 105
2.2.2. İkinci On Yıl: 1930'lar 109
3. CUMHURİYETİN İLANI VE İÇ SİYASİ GELİŞMELER 117
3.1. Cumhuriyetin İlanından Önce 117
3.1.1. Birinci Mecliste Muhalefet ve Meclisin Yenilenmesi (1920-1923) 117
3.1.1.1. Birinci Meclis İçinde Muhalefet 117
3.1.1.2. Seçim Kararı ve Meclisin Yenilenmesi 124
3.1.2. Müdafaa-i Hukuktan Halk Fırkasına (1918-1923) 127
3.1.2.1. Birinci Müdafaa-i Hukuk Dönemi (30 Ekim 1918-23 Nisan 1920) 127
3.1.2.2. İkinci Müdafaa-i Hukuk Dönemi (23 Nisan 1920-11 Eylül 1923) 133
3.1.3. Cumhuriyet Rejimine Geçiş: Ankara'nın Başkent Olması (13 Ekim 1923) 134
3.2. Cumhuriyetin İlanı ve 1920'li Yıllar (1923-1929) 137
3.2.1. Cumhuriyetin İlan Edilmesi (29 Ekim 1923) 137
3.2.2. Türk Siyasi Hayatında 150'likler 143
3.2.3. Hilafetin Kaldırılması ve 3 Mart 1924 Tarihli Diğer Kanunlar . 148
3.2.3.1. Evkaf Umum Müdürlüğünün Kurulması 158
3.2.3.1.1. Şeriye ve Evkaf Vekaleti 161

3.2.3.1.2. Evkaf Umum Müdürlüğünün Kurulması ve Sonrasındaki Gelişmeler....163

3.2.3.2. Diyanet İşleri Başkanlığının Kurulması....170

3.2.3.2.1. Atatürk Dönemi'nde Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Yasal Düzenlemeler....178

3.2.3.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Diğer Kanunlar.... 184

3.2.4. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Nisan 1924) 186

3.2.5. Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Çok Partili Siyasal Yaşam Denemesi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası....191

3.2.6. Şeyh Sait İsyanı ve Takrir-i Sükun Dönemi 195

3.2.6.1. Şeyh Sait İsyanı 195

3.2.6.2. Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de Suikast Girişimi 200

3.2.6.3. Takrir-i Sükun Dönemi'ndeki Diğer Gelişmeler (1925-1929) 202

3.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos-17 Kasım 1930)..... 204

3.3.1. Fırkanın Kuruluşu Öncesinde Ülkede Genel Durum 204

3.3.2. Fırkanın Kuruluşu.... 205

3.3.3. Fırkanın Faaliyetleri ve Kapatılması.... 209

3.4. Menemen Olayı (1930)....217

3.4.1. Menemen Olayının Gelişimi....217

3.4.2. Örfi İdarenin İlanı ve İnkılabı Koruma Kanunu'nun İlanı..... 223

3.4.3. Suçluların Divan-ı Harpte Yargılanmaları.... 225

3.5. Halk Fırkasının Kuruluşu ve Tek Parti Yönetiminin Oluşumu..... 230

3.6. Türk Ocakları (25 Mart 1912-10 Nisan 1931) 239

3.6.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu.... 239

3.6.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Ocaklarının Faaliyetleri 241
3.6.3. Türk Ocaklarının Kapatılması 246
3.7. Kadro Hareketi 251
3.7.1. Kadro Dergisinin Kuruluşu ve Amacı 251
3.7.2. Fikir ve Önerileri 253
3.7.3. Kadro Dergisinin Kapatılması 258
4. DÖNEMİN İKTİSADİ GELİŞMELERİ 261
4.1. Öncü Girişim: Türkiye İktisat Kongresi (Şubat-Mart 1923) ve Dokuz Umde (Nisan 1923) 261
4.1.1. Kongre Öncesi Gelişmeler 261
4.1.2. Kongrenin Toplanması ve Alınan Kararlar 263
4.1.3. Kongre Kararlarının Etkileri 270
4.1.4. Dokuz Umde 273
4.2. Atatürk Dönemi İktisat Politikaları 276
4.2.1. Cumhuriyet ve Finansal Darboğaz 277
4.2.2. Denk Bütçe, Hazinenin Birliği ve Mali Reformlar 280
4.2.3. Sanayi Toplumu Özlemi 286
4.2.4. 1930'lu Yıllarda Dünya Buhranı ve Finansal Yapı 288
4.2.5. Geçiş Evresi ve Mali Yapı 290
4.3. Sanayi, Bankacılık ve Tarımda Gelişmeler 293
4.3.1. Teşvik-i Sanayi Kanunu 293
4.3.2. Bankaların Kurulması 297
4.3.3. Topraklandırma Kanunu ve Zirai Krediler 304
4.4. Devletçilik ve Planlı Sanayileşme 309
4.4.1. Devletçilik Düşüncesi 309

4.4.2. 1929 Büyük Buhran Sonrası Devletçiliğe Geçiş Süreci: Yeni Yaklaşımlar 310

4.4.3. Atatürk ve İktisadi Devletçilik Politikaları 312

4.4.4. Devletçilik Uygulamaları ve Planlı Sanayileşmeye Geçiş 322

5. HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR 328

5.1. Millî Mücadele Dönemi ve Lozan 328

5.2. Tadil-i Kavanin Komisyonları (1923) 334

5.3. Adliye Vekaleti 337

5.4. Tadil-i Kavanin Komisyonları (1924) 340

5.5. İsviçre Medeni Kanunu'nun Benimsenmesi 343

5.6. Kabotaj Kanunu 350

5.6.1. Yeni Ülkü: Millî İktisat ve Millî Denizcilik 350

5.6.2. Kabotajdan Önce 354

5.6.3. Kabotaj Yasası 361

5.7. Mülki İdari Teşkilatındaki Değişiklik ve Düzenlemeler 365

5.7.1. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu: Mülki İdarede Geçiş Dönemi .. 373

5.7.2. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Mülki İdare 375

6. EĞİTİM VE KÜLTÜRDE YAPILAN İNKILAPLAR 378

6.1. Eğitim 378

6.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu 378

6.1.2. Yabancı Okullar 383

6.1.3. Harf İnkılabı 385

6.1.4. Millet Mektepleri 398

6.1.5. Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu 403

6.1.6. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu 409

6.1.7. Üniversite Reformu....416
6.1.8. Köy Öğretmeni Yetiştirme....418
6.2. Arşivcilik ve Tasnif Faaliyetleri....421
6.3. Arkeoloji ve Müzecilik Politikaları....430
6.4. Ulus Devlet, Ulus ve Ulusçuluk....443
6.4.1. Teoride Ulus ve Ulusçuluk....443
6.4.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Türk Milliyetçiliği Düşüncesinin Doğuşu....446
6.4.3. Cumhuriyetin Kuruluşunda Ulus Devlet ve Türk Milleti....447
6.5. Halkçılık....451
6.6. Halkevleri....457
6.7. Atatürk Dönemi'nde Basın....467
6.8. Atatürk Döneminde Güzel Sanatlar....474
6.8.1. Sahne Sanatları ve Sinema....477
6.8.2. Müzik....481
6.8.3. Diğer Sanat Dalları (Resim, Heykel, Mimari, Seramik)....485
7. TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR....489
7.1. Kılık Kıyafette Değişim ve Şapka Kanunu....489
7.2. Tekke-Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)....501
7.3. Takvim, Saat, Rakam ve Ölçülerde Değişim....507
7.4. Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)....511
7.4.1. Lakap ve Unvanların Kaldırılması (26 Kasım 1934)....514
7.4.2. Soyadı Nizamnamesi (24 Aralık 1934)....515
7.5. Kadın Haklarının Gelişimi....517

7.5.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türk Toplumunda Kadın Hakları 517

7.5.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları 519

7.6. Türk Parlamenterizminde Kadın Temsiliyeti (1935-1960)..... 527

7.6.1. Cumhuriyet Halk Fırkası Dönemi'nde Kadın Milletvekilleri..... 529

7.6.2. Demokrat Parti Döneminde Kadın Milletvekilleri..... 536

7.7. Türkiye'nin Nüfus Politikaları (1923-1938)..... 542

7.8. Halk Sağlığı Alanında Yapılan Çalışmalar..... 553

7.8.1. Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaletinin Kuruluşu 553

7.8.2. Sağlık Politikaları ve Bütçeden Ayrılan Pay 555

7.8.3. Sağlıkla İlgili Kanun, Personel ve Hizmetler 560

7.8.4. Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele 565

7.8.5. Hıfzısıhha Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Aşılama Hizmetleri..... 576

8. TÜRK ÇAĞDAŞLAŞMASI 578

8.1. İnkılap ve İnkılapçılık..... 578

8.2. Türk Devrimine Yön Veren İlke: Laiklik..... 585

8.2.1. Laiklik 586

8.2.2. İslam'da/Türkiye'de Din ve Devlet İlişkisi 590

8.2.3. Laikliğin Kabulü ve Uygulamaları..... 592

8.3. Atatürk'ün Barışçıl Politikası: "Yurtta Sulh Cihanda Sulh"..... 600

9. TÜRK DIŞ POLİTİKASI 610

9.1. Yeni Cumhuriyetin Dış Politikasının Temelleri: Amaç, Strateji ve Araçlar 610

9.1.1. Kurtuluş Savaşı Sırasında Dış Politikanın Oluşumu (1919-1923) 611

9.1.1.1. Varolma Amacının Kurgulanması Peşinde 611

9.1.1.2. Kurtuluş Savaşı'nda Dış Politika Amaçları: Misak-ı Millî 614

9.1.1.3. Kurtuluş Savaşı'nda İzlenen Stratejiler ve Kullanılan Araçlar 616

9.1.2. Kurtuluş Savaşı Sonrasında Dış Politikanın Bu Temeller Üzerinde Olgunlaşması (1923-1938) 623

9.1.2.1. İlke ve Amaçlar..... 623

9.1.2.1.1. Gerçekçi Bir Güvenlik Arayışı 624

9.1.2.1.2. Mevcut Durumu Koruma Anlayışı..... 626

9.1.2.1.3. Genel Anlamda Bir "Batıcılık" Politikası 627

9.1.2.2. Strateji ve Araçlar..... 628

9.1.2.3. Uygulama 630

9.1.2.3.1. Genel Tercihler..... 630

9.1.2.3.2. Komşular ile İlişkilere Kuşbakışı.....631

9.2. Atatürk Döneminde Yabancı Diplomatlar 633

9.2.1. Atatürk ve Diplomasi 633

9.2.2. Atatürk ve Türk Diplomatları 638

9.2.3. Atatürk ve Yabancı Diplomatlar 642

9.2.3.1. Fransız Büyükelçisi Albert Sarraut..... 642

9.2.3.2. Fransız Büyükelçisi Comte Charles de Chambrun..... 644

9.2.3.3. Amerikan Büyükelçisi Joseph Grew 646

9.2.3.4. Amerikan Büyükelçi Charles H. Sherrill..... 648

9.3. Musul Meselesi ve 1926 Ankara Antlaşması..... 649

9.3.1. Lozan Konferansı'nda Musul Meselesi 649

9.3.2. Haliç (İstanbul) Konferansı'nda Musul Meselesi..... 657

9.3.3. Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)'da Musul Meselesi..... 660

9.3.4. Ankara Görüşmeleri ve Musul Meselesinin Çözüme Kavuşturulması 664

9.4. Mübadele, Etabli ve Batı Trakya Meselesi..... 669

9.4.1. Kurtuluş Savaşı'nın Sonunda Göç ve Göçmenler..... 669

9.4.2. Lozan'da Mübadele 671

9.4.3. Mübadele Sözleşmesi ve Mübadele Vekâleti 674

9.4.4. Etabli Sorunu..... 682

9.4.5. Batı Trakya Sorunu 684

9.5. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girişi..... 685

9.6. Balkan Antantı 699

9.7. Orta Doğu'da Bölgesel Barış ve Güvenlik İçin Model Arayışı: Sadabad Paktı 704

9.8. Montrö Boğazlar Konferansı ve Sözleşmesi (1936)..... 712

9.9. Ege ve Akdeniz'deki Gelişmeler..... 721

9.9.1. Rodos ve Oniki Ada'da Deprem ve Türkiye 726

9.9.2. İtalya-Habeşistan Savaşı ve Akdeniz'de Muhtemel Savaş Tehlikesi..... 727

9.9.3. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Süreci 729

9.9.4. Yunanistan'ın Ulusal Kara Suları Sınırını 3 Milden 6 Mile Genişletmesi 730

9.10. Sancak (Hatay) Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Hatay'ın Anavatana İltihakı..... 733

9.10.1. Lozan Antlaşması ve Sonrasında Hatay..... 736

9.10.2. Hatay'ın Bağımsızlığını Kazanması ve Anavatana İltihakı 743

10. ATATÜRK'ÜN HASTALIĞI, VEFATI VE CENAZE TÖRENİ .. 747

10.1. Atatürk'ün Hastalığı ve Vefatı 747

10.2. Cenaze Töreni 749

10.3. Anıtkabir'in İnşası 752

11. ATATÜRK'ÜN YAZDIĞI ESERLER..... 769

11.1. Askerlik Mesleğine Dair Yazdıkları..... 770

11.2. Nutuk..... 777

11.3. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler..... 783

11.4. Geometri..... 786

11.5. Günlükler, Hatıralar ve Raporlar 788

II. KISIM

II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE (1939-1945)

1. II. DÜNYA SAVAŞI 796

1.1. Avrupa'da Savaşın Başlaması..... 801

1.2. Savaşın Dünya Savaşı'na Dönüşmesi 810

2. İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER 819

2.1. Savaşa Hazırlık Süreci 819

2.1.1. Millî Savunma Ekonomisi..... 820

2.1.2. Türkiye'nin Kurucu Önderlerinin İkinci Dünya Savaşı Öngörüsü 822

2.1.3. Almanya'da Hitler'in İktidara Gelişi..... 823

2.1.4. Savaş Başlarken Türkiye..... 826

2.2. Siyasi Süreç: Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi 831

2.3. İkinci Dünya Savaşı Yılları Türkiye'sinde İç Politika (İçişleri Politikaları) 841

2.3.1. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Dönemi İç Gelişmeler ve Siyaset (1939-1945) 841
2.4. Turancılık Davası 853
2.4.1. "En Büyük Tehlike" Broşürü 855
2.4.2. Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası 857
2.4.3. Turancılık Davası 860
2.4.3.1. Gözaltı ve Tutuklamalar 860
2.4.3.2. Dava Süreci 862
2.5. Savaş Yıllarında Basın 865
2.5.1. Basın İktidar İlişkileri ve Basın Alanında Yapılan Düzenlemeler 866
2.5.2. Gazeteler ve Gazeteciler 870
2.5.3. Gazetelerin Genel Durumu 875
2.5.4. Haber Kaynakları 879
3. SAVAŞ DÖNEMİ EKONOMİK SORUNLAR VE ALINAN TEDBİRLER 881
4. SANAT, KÜLTÜR VE EĞİTİM 897
4.1. Sanat 899
4.2. Eğitim ve Kültür 901
4.2.1. Hasan Ali Yücel ve Hümanizm Hareketi 903
4.2.2. Köy Enstitüleri 905
5. SAVAŞIN BAŞLAMASI VE TÜRKİYE 913
5.1. Balkanlarda İtalyan ve Alman Faaliyetleri ve Türkiye 918
5.1.1. İtalya'nın Arnavutluk ve Yunanistan'a Saldırması Üzerine Türkiye'nin Tutumu 918

5.1.2. Almanların Balkanlarda Yayılması ve Türkiye'nin Tutumu 919

5.2. Almanya'nın Sovyetlere Saldırması ve Türkiye'nin Tutumu 925

5.3. Krom Sorunu..... 927

5.4. Amerika'nın Savaşa Girmesi ve Türkiye Üzerinde Baskının Artması 928

5.5. Müttefiklerin Türkiye'yi Savaşa Sokmaya Yönelik Diplomatik Görüşmeleri 929

5.6. Türk-Amerikan ve İngiliz İlişkilerinin Kopma Noktasına Gelmesi 937

5.7. Türkiye'nin Almanya'ya Krom Satışını Durdurması ve Diplomatik İlişkilerini Kesmesi..... 938

5.8. Yalta Konferansı ve Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya Savaş İlanı 939

5.9. Türkiye'nin San Francisco Toplantısına Katılması..... 941

5.10. Potsdam Konferansı ve İkinci Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi 944

III. KISIM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE:ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DP İKTİDARI (1945-1960)

1. SOĞUK SAVAŞIN KÖKENLERİ, BAŞLANGICI VE ERKEN DÖNEMİ..... 947

1.1. II. Dünya Savaşı'nda Müttefikler-SSCB İş birliği: Avrupa'nın Bölünmesine Giden Yol..... 947

1.2. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'yı Nüfuz Bölgesine Dönüştürmesi..... 949

1.3. Soğuk Savaş Şekilleniyor: ABD'nin SSCB Karşıtlığına Yönelmesi 951

1.4. Berlin Ablukası ve Hava Köprüsü (24 Haziran 1948-11 Mayıs 1949)..... 955

1.5. Federal Almanya'nın Kuruluşu..... 956

1.6. Batı Savunmasının Düzenlenmesi: NATO'nun Kuruluşu ve Federal Almanya'nın Üyeliği..... 957

1.7. Çin'de Komünist Zaferi ve Kore Savaşı 958

1.8. Propaganda Savaşı 960

1.9. Başlangıçtan Olağanlaşmaya 961

2. TÜRKİYE- SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ (1938-1960) 963

2.1. TBMM ile Sovyetler Birliği İlişkileri..... 963

2.2. Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması..... 965

2.3. Montreux Sözleşmesi Esnasında Sovyetlerin Tavrı 967

2.4. İkinci Dünya Savaşı-Türkiye'nin Denge Politikası 968

2.5. Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın Sonu..... 980

2.6. Menderes Dönemi Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri..... 985

3. İNÖNÜ DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ (1938-1950)..... 990

3.1. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türk-Amerikan İlişkileri (1939-1945)..... 990

3.1.1. Türk-Amerikan Askerî ve Ekonomik İlişkileri..... 990

3.1.2. Türkiye'yi Savaşa Sokma Çabalarında Amerikan Politikası 993

3.1.3. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Boğazları ve ABD..... 995

3.2. Soğuk Savaş Başlangıcında Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1947) 999

3.2.1. Sarper-Molotov Görüşmesi ve Türkiye'nin Destek Arayışları... 999

3.2.2. Potsdam Konferansı ve Sonrasında Türk Boğazları: Ankara'nın Tepkisi ve ABD'nin Yaklaşımı 1002

3.2.3. Truman Doktrini'nin İlanına Giden Süreçte Türk-Amerikan İlişkileri: Soğuk Savaş'ın İlk Belirtileri, Missouri Zırhlısı'nın İstanbul'a Gelişi ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları 1005

3.3. Truman Doktrini'nin İlanı Sonrasında Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1950) 1010

3.3.1. Truman Doktrini ve Türkiye'ye Yardım Antlaşması 1010

3.3.2. Marshall Planı ve Türkiye 1016

3.3.3. İnönü Dönemi'nde Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Arayışları 1020

4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ (1950-1960) 1026

4.1. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi 1026

4.2. Türkiye'nin NATO'ya Üyelik Süreci 1027

4.3. Askerî İlişkiler 1030

4.4. Ekonomik İlişkiler 1034

4.5. Türkiye'nin Bağdat Paktı Üyeliği 1039

4.6. Jüpiter Füzelerinin İzmir'e Yerleştirilmesi 1042

4.7. 27 Mayıs 1960 Darbesinde ABD'nin Rolü 1046

5. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİ 1048

5.1. Dış Gelişmeler ve Etkileri 1048

5.1.1. İki Savaş Arası Dönem 1048

5.1.2. Türkiye'nin 1945'e Kadar Almanya veya Batılı Devletler Yanında Savaşa Katılmaması 1049

5.1.3. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Savaş Sonundaki Talepleri ... 1051

5.1.4. San Francisco Konferansı ve Türkiye'nin Yönü 1052

5.2. İç Gelişmeler ve Etkileri 1053

5.2.1. Türkiye'nin Savaşa Girmemesi Fakat Savaştan Etkilenmesi 1053

5.2.2. 1942 Seçim Yasası, Yapılan Milletvekili Genel ve Ara Seçimleri, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Konuşması 1054

5.2.3. Topraksız Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Dörtlü Takrir .. 1055

5.2.4. Demokrat Partinin Kuruluşu 1056

5.2.5. 1946 Seçim Kanunu ve Millî Kalkınma Partisi 1057

5.2.6. 1946 Seçimleri 1058

6. DEVALÜASYON: İKTİSADİ YANSIMALARIYLA 7 EYLÜL KARARLARI 1060

6.1. İktisadi Gelişmeler: 7 Eylül 1946 Kararları 1060

6.2. 7 Eylül Kararları: Gerekçeleri ve Alınan Tedbirler 1062

7. IMF VE DÜNYA BANKASI İLE İLİŞKİLER 1068

7.1. IMF ve Dünya Bankası'nın Kuruluş Süreçleri, Yapıları ve Görevleri 1068

7.2. Türkiye -IMF İlişkileri..... 1077

7.3. Türkiye-Dünya Bankası İlişkileri 1082

7.4. Dünya Bankası ve IMF'ye Yönelik Eleştiriler 1084

8. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE SOSYOEKONOMİK POLİTİKALAR..... 1088

8.1. Tarım, Ticaret, Sanayi ve İmar Faaliyetleri 1088

8.1.1. Tarım Politikası 1088

8.1.1.1. Tarım Teşkilatı ile Tarımsal Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri 1088

8.1.1.2. Tarımsal Kredi, Üretim ve Pazarlamaya Yönelik Çalışmalar 1092
8.1.2. Ticaret 1097
8.1.3. Sanayi 1102
8.1.4. İmar Faaliyetleri 1109
8.2. Dış Borçlar 1116
9. 4 AĞUSTOS (1958) KARARLARI 1123
9.1. 4 Ağustos Kararlarını Hazırlayan Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler 1123
9.2. 4 Ağustos Kararları ve Etkileri 1127
10. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇLER 1132
10.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler 1134
10.2. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler 1137
10.3. Diğer Ülkelerden Türkiye'ye Yapılan Göçler 1142
11. İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER 1145
11.1. Demokrat Partinin İktidara Gelişi 1146
11.2. Dönemin Siyasi Gelişmeleri 1150
11.2.1. Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları 1153
11.2.2. Siyasi Çekişmelerin Mülki İdare Taksimatına Yansıması 1158
11.3. İktidar-Muhalefet İlişkileri 1161
11.3.1. Millî Muhalefet ve Vatan Cephesi Girişimleri 1167
11.3.2. Öncesi ve Sonrasında Yaşanan Olaylar ile Tahkikat Komisyonu ve Salahiyet Kanunu 1170
11.4. Devlet-Toplum İlişkileri 1181

12. DIŞ POLİTİKA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ GELİŞMELER 1186

12.1. Birleşmiş Milletlerin Kuruluşu ve Türkiye'nin Üye Olması 1186

12.1.1. BM'nin Kuruluşuna Giden Yol 1186

12.1.1.1. Uluslararası Örgüt Fikri ve BM'nin Öncüleri 1186

12.1.1.2. Atlantik Bildirisi 1187

12.1.1.3. Birleşmiş Milletler Bildirisi 1188

12.1.1.4. Moskova ve Tahran Konferansları 1188

12.1.1.5. Dumbarton Oaks Konferansı 1189

12.2. Türkiye'nin BM'ye Kurucu Üye Olarak Katılması 1193

13. TÜRKİYE'NİN KORE SAVAŞI'NA KATILMASI VE ULUSLARARASI ETKİLERİ 1198

13.1. Kore Savaşı'na Giden Süreç (1945-1950) 1199

13.2. Kore Savaşı Dönemi'nde Türk Dış Politikası (1950-1953) 1201

13.3. Türk Askerinin Kore Savaşı'na Katılması ve Uluslararası Etkileri 1203

14. TÜRKİYE'NİN SAVAŞ SONRASI DİPLOMASİ MÜCADELESİ: GÜVENLİK ARAYIŞLARI VE NATO'YA GİRİŞİ (1950-1952) 1209

14.1. Türkiye'nin NATO Üyeliğine Yönelik Kampanyası (1950-1951) .. 1210

14.2. Türkiye'nin Orta Doğu Savunma Planlarına Katılması ve NATO'ya Üye Olması (1951-1952) 1217

15. TÜRKİYE'NİN KIBRIS SİYASETİ VE 6-7 EYLÜL 1955 OLAYLARI 1231

15.1. Londra Konferansı ve Fırtınadan Önceki Sessizlik Devresi 1236

15.2. İstanbul'da Olayların Başlaması 1241

15.3. Olayların Yatışması ve Normalleşme Çalışmaları 1245

15.4. Hasar ve Zararın Tespiti ve Komisyon Kurulması 1250

15.5. Yargılamaların Başlaması ve 6/7 Eylül Olayları.....1252

16. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI BALKANLARDA İŞBİRLİĞİ MODELİ: BALKAN PAKTI VE TÜRKİYE..... 1257

16.1. Paktın Kurulmasının Nedenleri ve İş birliğine Giden Süreç..... 1258

16.2. Balkan Paktı'nın İmzalanması ve İçeriği..... 1263

16.3. Paktın Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi..... 1265

17. BAĞDAT PAKTI 1268

17.1. Orta Doğu Komutanlığı..... 1268

17.2. Orta Doğu Savunma Örgütü..... 1270

17.3. J. Foster Dulles'in Orta Doğu Ziyareti..... 1272

17.4. Kuzey Seddi Projesi 1275

17.5. Türkiye-Pakistan Antlaşması 1276

17.6. Bağdat Paktı'nın Kuruluşu..... 1278

17.6.1. Türkiye-Irak Antlaşması..... 1279

17.6.2. Pakta Katılımlar 1283

17.6.3. Bağdat Paktı Konseyi Toplantıları 1285

17.6.4. Bağdat Paktı'na Karşı Arap Ülkelerinin Tepkileri..... 1289

17.6.5. Bağdat Paktı'na Batılı Devletlerin Bakış Açısı 1293

17.6.6. Irak'taki 1958 Darbesi ve Paktın Sona Ermesi 1295

18. SÜVEYŞ KRİZİ..... 1298

19. 1957 TÜRKİYE-SURİYE KRİZİ 1311

19.1. Türkiye-Suriye Krizinin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi 1311

19.2. Krizin Birleşmiş Milletlerde Görüşülmesi 1321

19.3. Krizin Sona Ermesi.....1322

20. MERKEZÎ ANTLAŞMA TEŞKİLATI (CENTO)..... 1326

20.1. Kuruluşu.....1326

20.2. Merkezî Antlaşma Teşkilatının Yapısı ve Faaliyetleri.....1328

20.2.1. Teşkilatın Yapısı.....1328

20.2.2. Faaliyetleri.....1331

20.3. Kalkınma İçin Bölgesel İş birliği Teşkilatı (RCD) ve Teşkilatın Yapısı.....1334

20.4. Merkezî Antlaşma Teşkilatı (CENTO)'nın Dağılması.....1337

21. EĞİTİM (1946-1960)..... 1341

21.1. Eğitim.....1341

21.1.1. İnönü Dönemi'nin İkinci Safhası.....1341

21.1.2. Demokrat Parti Dönemi.....1345

21.1.2.1. Demokrat Parti'nin Din Eğitimi Politikası ve Uygulaması...1345

21.1.2.2. İlköğretim Politikası.....1347

21.1.2.3. Amerikalı Uzmanların Şekillendirdiği Eğitim.....1347

21.1.2.4. Yükseköğretim.....1350

21.1.2.4.1. Yüksek Öğretmen Okulları.....1352

22. SANAT (1946-1960)..... 1355

22.1. Sahne Sanatları (Tiyatro- Opera- Bale).....1355

22.2. Diğer Sanat Dalları.....1361

23. BASIN (1945-1960)..... 1364

23.1. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Basın.....1365

23.2. Demokrat Parti Dönemi'nde Basına Yönelik Düzenlemeler.....1367

23.3. Haber ve Gazetecilik Alanındaki Gelişmeler.....1374

SONUÇ..... 1380

KAYNAKÇA 1386

EKLER (HARİTALAR) 1567

CİLT EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Neşe Özden ♦ Prof. Dr. Yasemin Doğaner
Prof. Dr. Abdullah İlgazi ♦ Prof. Dr. Ömer Osman Umar
Doç. Dr. Hatice Güzel Mumyakmaz

CİLT YAZARLARI

Prof. Dr. Abdullah İlgazi
Prof. Dr. Ali Engin Oba
Prof. Dr. Ayten Sezer Arığ
Prof. Dr. Behçet Yeşilbursa
Prof. Dr. Bilsay Kuruç
Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı
Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu
Prof. Dr. Hakan Uzun
Prof. Dr. İlhan Tekeli
Prof. Dr. İlter Turan
Prof. Dr. Kemal Arı
Prof. Dr. M. Ulvi Keser
Prof. Dr. Mehmet Karayaman
Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol
Prof. Dr. Mustafa Ergün
Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin
Prof. Dr. Necdet Hayta
Prof. Dr. Neşe Özden
Prof. Dr. Ömer Osman Umar
Prof. Dr. Ömer Turan
Prof. Dr. Ramazan Erdağ
Prof. Dr. Serap Tabak
Prof. Dr. Serdar Sarısır
Prof. Dr. Tahir Kodal
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan
Prof. Dr. Uğur Ünal
Prof. Dr. Yalçın Sarıkaya
Prof. Dr. Yasemin Doğaner
Prof. Dr. Yüksel Özgen
Prof. Dr. Zafer Toprak
Prof. Dr. Zehra Aslan
Prof. Dr. Zeki Çevik
Doç. Dr. Ayşe Yanardağ
Doç. Dr. Efe Sıvış
Doç. Dr. Fahri Seker
Doç. Dr. Ferdi Çelikay
Doç. Dr. Hasan Cicioğlu
Doç. Dr. Hatice Güzel Mumyakmaz
Doç. Dr. Muhittin Demiray
Doç. Dr. Nadir Yurtoğlu
Doç. Dr. Nasrullah Uzman
Doç. Dr. Nuri Karakaş
Doç. Dr. Olcay Özkaya
Doç. Dr. Sema Yılmaz Genç
Doç. Dr. Semra Boğa
Doç. Dr. Tolga Bozkurt
Doç. Dr. Turgay Murat
Doç. Dr. Volkan Payaslı
Doç. Dr. Yunus Pustu

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Öztekin
Dr. Öğr. Üyesi Nezihe Selcen Korkmazcan
Dr. Nazif Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Naim Sönmez
Dr. Öğr. Üyesi Tunç Boran

bettiği 14 Mayıs 1950 tarihine kadar ülkeyi yöneten tek parti konumundadır.

3.6. Türk Ocakları (25 Mart 1912-10 Nisan 1931)*

3.6.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu

Türk Ocakları, Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini tanımlama akımı olarak doğan Türkçülük fikrinin II. Meşrutiyet Devri'nde teşkilatlanmasıyla ortaya çıkmıştır.[1026] Türkçülük fikrinin uyanışı ile birlikte Türk Derneği (1908), Genç Kalemler (1910) ve Türk Yurdu Cemiyeti (1911) gibi cemiyetler kurulmuş, Türk Yurdu Cemiyeti tarafından aynı adla bir dergi çıkarılmıştı. Türk Ocağının kurulmasına yönelik ilk adım Askerî Tıbbiye öğrencileri tarafından atıldı. Tıbbiyeli öğrenciler ve Türkçü aydınların görüşmeleri sonrasında fiilen çalışmaya başlayan Türk Ocağı yaklaşık dokuz ay sonra 25 Mart 1912'de resmen kuruldu. İlk İdare Heyeti Başkanı Ahmet Ferit Tek'ti. İkinci Başkan Yusuf Akçura, Genel Sekreter Mehmet Ali Tevfik ve Sayman Fuat Sabit'ti.[1027] "Cemiyetin amacı, akvâm-ı İslamiyenin bir rükn-i mühimi olan Türklerin, millî terbiye ve ilmî, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır" şeklinde açıklanıyordu. Ayrıca "Ocak, maksadını tahsile çalışırken, sırf millî ve içtimai bir vaziyette kalacak, asla siyasetle uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fırkalara hadim bulunmayacaktır" deniliyordu.[1028] Bununla birlikte Türk Ocaklarının İttihat ve Terakki'nin, Türkçülüğe önem vermesiyle birlikte aralarında bir ideolojik bağ oluştuğu, Türk Ocaklarının İttihat ve Terakki'nin fikrî rehberliğini üstlendiği, maddi ve manevi desteği ile büyük şehirlerde şubeler açtığı düşünülmektedir.[1029]

---

* Doç. Dr. Hatice Güzel Mumyakmaz, Yozgat Bozok Üniversitesi, Öğretim Üyesi, hatice.guzelmumyakmaz@gmail.com

1026 Yusuf Sarınay, **Türk Milliyetçiliğin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931**, Ötüken Yay., İstanbul 1994, s. 48-49, 53-61, 118, 120-121; Fatma Müge Göçek, "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C 4, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 63-68; Sarınay, **Türk Milliyetçiliğin Tarihi Gelişimi...**, s. 166-167; M.Şükrü Hanioğlu, "Türkçülük", **İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yay., C 41, 2012, s. 551-554.

1027 Yusuf Sarınay, "Türk Ocağı", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C 41, İstanbul 2012, s.546.

1028 Hüseyin Tuncer-Yücel Hacaloğlu-Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, Türk Yurdu Yay., Ankara 1998, s. 15; 1334 Tarihli Türk Ocağı Esas Nizamı için ayrıca bk. Füsun Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931)**, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 105.

1029 Ayrıca, 1913-1914'te valilerin ve mutasarrıfların Türk Ocağının Türk gücü ile beraber İttihat ve Terakki lokallerinde çalıştığı, yönetim kurullarında İttihatçıların olduğu düşünülmektedir. Sarınay, **Türk Milliyetçiliğin Tarihi...**, s. 140-142. Enver Paşa'nın Türk Ocağına maddi yardımda bulunduğu, Türk Tarih Kurumu Arşivinde bulunan kendi el yazısıyla *Ahmet*

Türk Yurdu dergisi, 1917'den itibaren Türk Ocaklarının yayın organı halinde varlığını sürdürdü. Türkçülük fikrinin oluşturulması, sistemleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında büyük rol oynadı.[1030] Devrin fikir ve bilim adamları, Ocak bünyesinde toplanarak Türkçülük teorisinin kurulmasında çalıştılar. Konferanslar,[1031] sohbetler, müsamereler, konserler ve serbest dersler[1032] sayesinde ülkede Türkçülük bilincine sahip geniş bir kadro ortaya çıktı. Türk Ocakları çevresindeki düşünce atmosferi içinde yetişen Türk aydınları, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, işgalci kuvvetlere karşı faaliyetlerini siyasi alana çekmişlerdir. İzmir'in işgali sonrasında ülkenin her tarafına yayılan mitinglerin düzenlenmesinde yerel cemiyetlerle birlikte Türk Ocakları da yer almıştı. Türk Ocaklılar, mitinglerin bazılarını doğrudan bazılarını içinde yer alarak organize etmişler, konuşmacıların içinde yer almışlardı. Böylece halkı mücadeleye karşı bilinçlendirmeye ve teşkilatlandırmaya çalışmışlardı.[1033] Anadolu'ya giderek Millî Mücadele'nin etrafında bütünleş-

---

Agayef Beye bin lira veriniz şeklinde Kâzım [Orbay]'a yazdığı bir nottan anlaşılmaktadır. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın da yurt dışına çıkmadan önce Hamdullah Suphi'ye Türk Ocağının çalışmalarında kullanılmak üzere, on bin altın verdiği belirlenmektedir. Bazı kaynaklar, Enver Paşa'nın Türk Ocaklarına beş bin lira, Cemal Paşa'nın on sekiz bin lira yardımda bulunduğunu belirtirler. Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, Türk Yurdu Yay., Ankara 1998, s. 41.

1030 *Türk Yurdu*, 18 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti tarafından, 24 Kasım 1911'de, on beş günlük periyotlar halinde çıkarılmaya başlanmıştı. İlk sayısında yayın amacı, "Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak" şeklinde açıklanmıştı. 1918'de ilk devresi tamamlandı. 1923'te başlayan ikinci devresi, 1931 yılına kadar devam etti. Dergi bugüne kadar, yedi devrede yayımlanmıştır. 3. Devre (1942-1943), 4.Devre (1954-1957), 5.Devre (1959-1968), 6.Devre (1970), 7.Devre (1987). Hüseyin Tuncer, "Türk Yurdu", **İslam Ansiklopedisi**, TDV Yay., 2012, C 41, s. 550-551; Sarınay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi...**, s. 164. Derginin 1911-1928'deki sayıları yeni harflere çevrilerek, 1929-1931 sayıları tıpkı basım olarak on yedi cilt halinde yeniden yayımlanmıştır. (Ankara 1998-2001),

1031 Konferanslar, Ocağın düzenli yürüttüğü faaliyetlerden birisidir. 1918 kongresine kadar 500 kadar konferans verilmiştir. Konferansı verenler arasında, Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi [Tanrıöver], Yusuf Akçura, Mehmet Emin [Yurdakul] gibi önemli isimler vardır.

1032 Konferanslar, sohbetler, müsamereler, konserler ve serbest dersler, Türk Ocaklarının hem Cumhuriyet öncesi hem Cumhuriyet sonrası yaptığı düzenli faaliyetlerdir. Cumhuriyet öncesi dönem için bk. Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 15-86.

1033 Eric Jan Zurcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, Çev. Nüzhet Salihoğlu, İstanbul 1987, s. 144. Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadelede Yapılan Mitinglerde Türk Ocaklarının Rolü", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, Ed. Mehmet Şahingöz-Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara 2016, s. 32; Hamdullah Suphi, Sultan Ahmet Mitingi'nde milleti düşmana karşı direnmeye şöyle davet ediyordu; *...Aziz millettaşlarım, milli bir tesanütle her zamandan daha fazla birbirimize sarılacağız. Dünyanın her tarafından gelen bedbaht ve mazlum insanlar son bir iltica yeri olan aziz vatanımızı başkalarına bırakmayacağız. ...Hepimiz mukaddes bir ittifaka girelim, hangi yaşta hangi meslekte hangi siyasi kanatta olursak olalım, bugün mukadderatı mevzu bahs olan İstanbul ve Anadolu'yu kurtarmak için sım sıkı toplanalım ve hep beraber çalışalım. ...Esarete razı değiliz. Biz esir olamayız, Türk vatanına karşı hazırlanan suikasti biliyoruz ve reddediyoruz. İstanbul ve Anadolu Türk kalacaktır!*, Hamdullah Suphi Tanrıöver,

mişler, Millî Mücadelenin hem fikri, hem teşkilatlanma safhalarında yer almışlar, yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu desteklemişlerdi.[1034] Millî Mücadele dönemi şartlarından dolayı bazı şubeleri kapanan Türk Ocakları, 1922'den sonra yeniden açılmaya başladı. 29 Aralık 1922'de Hamdullah Suphi, Ankara Türk Ocağının açılışında yaptığı konuşmada, Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde 19 Ocak açıldığını söylemişti.[1035] Millî Mücadele döneminde de fikriyat açısından çeşitli adlarla yaşatılan[1036] Ocaklar, hükûmetin ve Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ile Cumhuriyet döneminde hızlıca teşkilatlanabilmişti.[1037]

3.6.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Ocaklarının Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu, yeni rejimin benimsenmesi ve yayılması için Türk Ocaklarını destek olarak görmüşlerdi. Türk Ocakları sadece milliyetçilik düşüncesinin yaygınlaştırılmasında değil, halkçılık ilkesinin hayata geçirilmesinde de bir vasıta olarak görülmüştü. Türk Ocağı, halkın aydınlatılması için uzmanlık kurulları oluşturmuştu.[1038] Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Ocakları şubelerinin, yasa, mesai programı ve talimatname ile Türk Ocakları Genel Merkezine bağlı olarak çalışmaları sağlandı.[1039] Faaliyetleri için gerekli parayı, üye aidatlarından,

---

Dağ Yolu, Haz. Fethi Tevetoğlu, C 2, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 188-189.

1034 Sarınay, "Türk Ocağı", s. 546; Sarınay, **Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi...**, s. 221-229.

1035 1919-1922 döneminde çalışmalarına ara vermek zorunda kalan İzmir Türk Ocağı, Ekim 1922'de açıldı. 22 Ekim 1922'de Hamdullah Suphi, İsmet Paşa, bazı mebuslar ve kalabalık halk grubunun katılımıyla Bursa Türk Ocağı açıldı. Kasım 1922'de Akhisar Türk Ocağı, Aralık 1922'de Konya, Manisa, Karaağaç, Soma, Bayındır, Urla, Salihli, Kuşadası, Söke, Edirne, Edremit, Ödemiş, Mudanya Türk Ocakları açıldı. Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, Ankara 1998, s. 85-86.

1036 Adana Türk Gücü, Bergama Birlik Yurdu, Buldan Bilgi Yurdu, Simav Gençler Çalıştırma Yurdu, Söke Fikir ve İdman Yurdu gibi) İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1989, s. 34.

1037 Atatürk, Aralık 1922'de İstanbul Türk Ocağına 2000 Lira, Ocak 1923'te Ankara Türk Ocağına 1000 Lira, Mart 1923'te, İzmir Türk Ocağına 2000 Lira maddi yardımda bulunmuştu. Karaer, **age.**, s. 35.

1038 Sarınay, **Türk Ocağı**, C 1, s. 546; Kodal, Şapolyo'dan naklen Ankara Türk Ocağının bir numaralı üyesinin Gazi Mustafa Kemal Paşa olduğunu, Ankara Türk Ocağının yarıdan fazla üyesinin Atatürk'ün arkadaşları, milletvekilleri ve yazarlardan oluştuğunu söylemektedir. Tahir Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 52, Erzurum 2014, s. 302.

1039 Türk Ocağı Yasanın 5. maddesine göre: "Neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağına aza olabilirler." Yasanın kabul edildiği 1340 (1924) tarihli Umumi Kongre'de Hamdullah Suphi, Ocağın parti siyaseti yapmayacağı ancak Türk milliyetçiliği ilkelerine uyan partilere dost olacağını belirtmiştir. Tuncer vd.,

ayni ve nakdî yardımlardan, sinema, müsamere, kanuna uygun piyangolardan ve devlet yardımlarından sağlıyordu.[1040]

Türk Ocakları ile devletin ilişkileri, 1925'te Şeyh Sait isyanından sonra giderek yoğunlaşmış, maddi yardımlar da artmıştı. Ülke içinde kültür birliğinin sağlanması, Türkçenin yaygınlaştırılması ve homojen bir toplum yaratılması Türk Ocaklarının 1926 Kurultayında ciddi şekilde ele alınmıştı. Türk Ocakları şubelerinin sayısı 1925'te 135 iken, 1926'da 217'ye yükselmiş üye sayısı ise 30.000'i bulmuştu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da teşkilatlanmasına ve güçlendirilmesine önem verilmişti.[1041] Türk Ocaklarının Cumhuriyet devrindeki milliyetçilik anlayışı genel olarak, Ocakların kuruluşundan itibaren savunulan milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi görüşlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı ana ilkeler hâline gelmesi ile uyum içermekteydi. İnkılapların halka kabul ettirilmesinde de aktif görev almıştı. Konferanslar, dersler, kurslar, müsamereler, müzik, spor faaliyetleri, kütüphane ve köycülük gibi çalışmalarının yanı sıra en büyük faaliyeti, Türk Tarihi Tetkik Heyetinin kurulmasıydı. Cumhuriyet Dönemi'ndeki tek yayın organı, *Türk Yurdu* dergisi olmuştu.[1042]

Kurultaylarda, Türk ocaklarının bina ve diğer ihtiyaçlarının hükûmet tarafından karşılandığı açıkça vurgulanıyordu. Yönetimin Türk Ocaklarına

---

Türk Ocakları Tarihi, C 1, s. 130. Türk Ocaklarının yapısını düzenleyen yasa ve talimatnameye göre umumi ve hususi olmak üzere iki ana idari organı vardır. Bu organlardan en önemlisi, şube delegelerinin katıldığı Umumi Kurultaydır. Umumi Kurultaylar, her yıl toplanır ve yedi kişiden oluşan bir Merkez Heyet seçerdi. Cumhuriyet Dönemi'nde 23 Nisan 1924'te başlamak üzere her yıl düzenli olarak bu kurultaylar toplanmış, 1928'de kurultayların iki yılda bir yapılmasına karar verilmişti. 1929 yılı hariç, 1931'de olağanüstü olmak üzere toplam yedi kurultay yapılmıştı. Bu kurultaylarda devamlı olarak Merkez Heyetine Seçilen Hamdullah Suphi, Türk Ocakları kapatılıncaya kadar Umumi Reislik yapmıştı. Merkezi yapıyı güçlendiren Türk Ocakları, şubelerin denetimini sağlamak için 1927'de Müfettişlik ve Mümessillik kurumlarını ihdas etti. Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 250-254.

1040 Türk Ocağındaki, müsamere, dersler, kütüphaneler ve devlet yardımlarının teferruatı hakkında bk. Haz. Hüseyin Tuncer vd. **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 166-172; Türk Ocakları şubelerinin çeşitli talepleri, **BCA**, 180.9.0.0.245.1221-1.11.06.1924; Türk Ocaklarının kamuya yararlı dernekler arasında olduğunun tasdiki, **BCA**, 030.18. 1.1. 12.58.16. 2.12.1924; Türk Ocaklarının idarece desteklenmesi. **BCA**, 30.18.1.1.13.26.4.3.5.1925.

1041 Üstel, **age.**, s. 180. Sarınay, "Türk Ocağı", s. 546. Türk Ocakları delegeleri İkinci Kurultaydan sonra 26 Nisan 1925'te Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'yı ziyaret etmişlerdi. İsmet Paşa, misafirlerini bir Ocaklı kalbiyle selamladıktan sonra birkaç söz söylemek istemişti; *...Milliyet yegâne vasıta-i iltisakımızdır. Diğer anasır, Türk ekseriyeti karşısında haiz-i tesir değildir. Vazifemiz Türk vatanı içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden önce Türk ve Türkçü olmasıdır*, demişti. Hükûmetin irtica karşısında en sert tedbirleri alacağını da belirterek, *Anlıyoruz ki din siyaseti bir kumanda siyaseti ise, milliyet siyaseti bir idare siyasetidir* demekteydi. Üstel, **age.**, s. 173.

1042 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 299, 303, 309, 311-312, 315-316.

giderek artan ilgisi ve desteği sonucunda CHF ve Ocaklar bütünleşmişti.[1043] Dâhiliye Vekâletinin 26 Şubat 1927 tarihli yazısında Dâhiliye Vekili, M. Cemil Bey, yıkılan imparatorluğun enkazında istiklaline ve memleketine sahip bir Türk memleketini ilk defa konuşup, yazan bir cemiyet olarak Türk Ocakları millî ve içtimai gayeler etrafında şuurlu bir toplum oluşturmaya devam ediyordu. Bu sebeple Ocaklara, vilayetlerin maddi ve manevi imkânlarının azami olarak kullandırılmasını özellikle rica ediyordu.[1044] 1927'de Türk Ocakları IV. Kurultayında değiştirilen Türk Ocakları Yasasıyla Cumhuriyetin ve inkılapların bekçiliği ve vatanın müdafaası gibi temel millî konularda yönetim ile açık bir iş birliğine girmesine rağmen, fırka siyaseti yapmama ve günlük politika ile uğraşmama ilkesine sadık kalmaya çalışmıştı.[1045] Mustafa Kemal Paşa, çıktığı yurt gezilerinde Türk Ocaklarını ziyaret etmiş, faaliyetleriyle ilgili olumlu konuşmalar yapmış, bazı Ocakların fahri başkanlığını kabul etmişti.[1046]

CHF'nin Ekim 1927'deki büyük kongresinde, "siyasi, idari, içtimai, iktisadi, harsi ve bunlara mümasil (benzer) teşekküllerin heyet-i müdirelerine gireceklerin adayları, fırka müfettişleri tarafından tasvip olunduktan sonra ilan olunur", denilmişti. CHF Nizamnamesinin 40. maddesi ülkedeki bütün kuruluşları ve Türk Ocaklarını CHF'nin denetimi altına alınmasını resmîleştirmişti.[1047] 1927'de, Türk Ocakları, CHF'nin bir kültür şubesi haline gelmişti.

1043 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 250-251. Atatürk, ziyaretine gelen Ocak delegelerine, *Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsıyla meşbu olursa o caimaya isnad eden Cumhuriyet de kuvvetli olur. Türk Ocakları teessüsleri tarihinden itibaren çok yüksek hizmetler ifa etmiştir. Bu mesaide devam ediniz* demiştir. **Vakit**, 27 Nisan 1926, s. 2, Kodal, **age.**, s. 306.

1044 Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 207.

1045 1927 Kongresi'nde, Türk Ocakları Yasasının üçüncü maddesinde: "Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkûreleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı, bu mefkûreleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücahede eder; hiçbir Ocaklı, Ocağı şahsi ve siyasi ihtirasına alet ve saha ittihaz edemez" şeklinde değiştirilmiştir. İkinci maddede: "Türk Ocağının maksadı, milli şuurun kuvvetlendirilmesine, medeni ve sıhhi tekâmülün teminine ve milli maksadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocaklarının fiilen iştigal sahası, Türkiye Cumhuriyeti hudutları dâhilinde münhasırdır", sınırlandırılmıştı. Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 213. Ocak yasasındaki bu iki temel değişikliğe kurultay delegelerinden itiraz gelmemişti. Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 288.

1046 İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılaplar 1912-1931**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, Şubat 1989, s. 35. Türk Ocaklarının 1924 Umumi Kongresi'ne katılan delegelerin 64'ünden 42'sinin TBMM üyesi olması, diğerlerinin de büyük kısmının yüksek dereceli memurlardan oluşması, Hamdullah Suphi gibi bakan düzeyinde görevler yürütmesi, Ocağın yönetim ile bağına işaret etmekteydi.

1047 Üstel, **age.**, s. 250-251; 226-227. 15 Teşrinievvel 1927'de başlayan CHF Kongresi'nde, 9 Eylül 1923 tarihli Fırka Nizamnamesinde değişiklik yapıldı. "Hars" sözcüğünün kültür"

Milliyetçilik ilkesi, CHF Nizamnamesine alındı.[1048] Bu birlikteliğe rağmen, yeni rejimin ortaya koyduğu millet anlayışı ile Türk Ocaklarının Osmanlı Dönemi'nden itibaren savunduğu görüşler arasında, bazı hususlarda farklılıklar vardı. Osmanlı'an itibaren, bütün Türklük, siyasi ve kültürel manada Türk Ocaklarının ilgi sahası olmuştu. Yeni rejim, millî kimlik belirlemede, sınırlı bölgesel bir temel üzerine dayanmış, milleti vatanla birleştirmiş, 1924 Anayasası ile Türk'ün ve milletin tanımı, vatandaşlık bağı ile belirlenmişti. Türk Ocağını, Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden teşkilatlandıran ve fikri liderliğini yapan aydınlar, dış Türklere ilgi ve sempatilerini sürdürmüşlerdi.[1049]

Türkiye'de 1930 yılında yaşanan olaylar, ekonomik buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Menemen hadisesi inkılapların halk arasında her yönden benimsenmediğini ortaya koymuştu.[1050] CHF yönetimi, ülke içindeki problemleri çözmek üzere yeni bir yöntem belirlemeye karar vermişti. Mustafa Kemal, Serbest Fırkanın kapanmasından sonra 1930 sonlarında çıktığı bu yurt gezisinde, Türk Ocaklarını gezmiş, durumlarıyla yakından ilgilenmiş ve açıklamalar yapmıştı.[1051]

3 Şubat 1931'de İzmir'den Aydın'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağını ziyaret etmişti. Ocağın alt katında bulunan kahvehaneye uğramış, oyun oynayanların aldıkları sayıları eski rakamlarla yazdıklarını görünce, *Bu rakamlar yasak değil mi?* diyerek Türk Ocağına çıkmıştı. Türk Ocağı, İdare Heyeti ile tanıştıktan sonra, Aydın ile ilgili sorular sormuş, gelişigüzel cevaplardan rahatsız olmuştu. Ardından; *Kültür, sağlık ve ekonomi konularında köylüyü aydınlatacak çalışmalarının olup olmadığını* sormuştu. Toplantıda bulunanlardan Emin Beyin; *Harcırah ve vasıtaları olmadığı için köylere gidemediklerini* söylemesi üzerine *Siz gidemiyorsunuz ama bir sürü yobaz çarığı çektiği gibi sırtında torbası ile karanfil yağı satacağım diye inkılabı köstekleyen yayınlarla köyleri adım adım dolaşmaktadır. Sizin ise bu uğurda en küçük tedbir ve hareketiniz yok*[1052] demişti.

---

sözcüğü ile değiştirilmesi karara bağlandı. Genel Sekreter Saffet Arıkan, "hars"ın Arapça kökenli olduğunu, "kültür"ün ise, daha geniş kapsamlı, uluslar arası bir kavram olduğunu belirterek desteklemiştir. Ayrıca 8. maddede Fırkaya dâhil olabilmek için Türk kültürünü kabul etmiş olma şartı getirilmiştir. Üstel, **age.**, s. 250; CHP Nizamnamesinin 40. maddesinin değiştirilmesi hakkında bk. **BCA**, 490.1.0/2.5.1.

1048 Sarınay, "Türk Ocağı", s. 546; Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 221.

1049 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 287-288; Türk tanımındaki bu ayrım, 1924 Anayasasının kabulünden üç gün sonra Türk Ocağının 1924 Umumi Kongresinde de ciddi tartışmalar yaratmıştı. Cumhuriyet Dönemi, vatandaşlık anlayışı ve Türk tanımı ile ilgili bk. Hatice Güzel Mumyakmaz, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vatandaşlık**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 207-212.

1050 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 320.

1051 Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 335.

1052 Eren Akçiçek-Mehmet Karayaman, **Atatürk'ün Türk Ocaklarını Ziyaretleri ve**

Aynı ziyarette, *Türk Ocakları, CHF'nin hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacak ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvâlık (başkanlık) edecektir. Ocaklılar, CHF'nin programını vatandaşlara izah etmekle asıl vazifelerini yapmış ve mefkûrelerine en büyük hizmeti ifa etmiş olurlar. Gayemiz bu çok faydalı olduklarına kati kanaatimiz bulunan yol üzerinde milleti ahenk olarak yürütmekten ibarettir.*[1053] demişti. Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Serbest Cumhuriyet Fırkasının oldukça güçlü olduğu Aydın'da, Türk Ocağında heyecansız ve rejimin ideallerinden uzak topluluklar karşısında yapmıştı. 7 Şubat 1931'de Balıkesir Türk Ocağına yaptığı ziyarette, bir yıl önce Balıkesir'de yapılan belediye seçimlerinde oy verenlerin sayılarının çok az olduğu, bunda bazı muhalif telkin ve tahriklerin etkili olduğunu öğrenince konuşmasını irticaa yönlendirmiş; *...Bu gibilerin mevcudiyetine müsamaha ile telakki edenler, Menemen'de Kubilay'ın başı kesilirken, kayıtsızca seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenlerle birdir*[1054] demişti.

16 Şubat 1931'de Dörtyol ve Adana ziyaretlerinde bölgenin iktisadi sıkıntılarını yerinde tespit etmeye çalışırken halkın içindeki Türkçe konuşmayanları görünce üzülmüş, Ocağın bir okul ve dispanser açtığını öğrenince Türk Ocağının çalışmalarını sert bir dille eleştirmişti. 70.000'den fazla nüfusu olan Adana'da, büyük bir vatandaş kitlesi Türkçe konuşmuyordu. Bu durum, memleketin selameti açısından kabul edilemezdi. Vatandaşların Türkçe konuşmaları sağlanmalıydı. Bu görev, başta Türk Ocağı olmak üzere, resmî ve gayriresmî kuruluşlar tarafından üstlenilmesi gereken bir görevdi. İktisadi sıkıntılara çözüm bulmanın Cumhuriyet hükûmetinin görevi olduğunu da ifade ettiği konuşmada şöyle demiştir:

...Milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce ve behemehâl Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk düşüncesine bağlı olduğunu iddia ederse, buna inanmak doğru olmaz. Adana'da Türkçe konuşmayan 20.000'den fazla vatandaş vardır. ...Felaketli günümüzde bu insanlar, başka dille konuşanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilir. Türk Ocaklarının başlıca vazifesi bu gibi unsurları, bizim dilimizi konuşan, hakiki Türk yapmaya çalışmaktır. Bunlar Türk vatandaşlarıdır. Bugün ve yarın talihimiz ve kaderimiz birdir.[1055]

Yaptığı Konuşmalar, Boyut Tan Matbaacılık, Ankara 2008, s. 151.

1053 Akçiçek-Karayaman, **age.**, s. 152.

1054 Akçiçek-Karayaman, **age.**, s. 153.; "Gazi Hazretleri Balıkesir'de Karşılandı", **Cumhuriyet**, 8.2.1931., s. 1.

1055 Akçiçek-Karayaman, **age.**, s. 156, 157, 159; Tuncer vd., **Türk Ocakları Tarihi**, C 1, s. 361; "Gazi Hazretlerş Adana'yı Teşrif Buyurdular", **Cumhuriyet**, 17.2.1931, s. 1.

3.6.3. Türk Ocaklarının Kapatılması

Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ocakları ziyaretleri, Ocakların CHF ile bütünleşmesine giden süreci hızlandırmıştı. 1931 yılı başında CHF Genel Merkezine iletilen bir raporda, hemen her kazada bir Ocak olduğu, ancak aylarca kapalı kaldığı, Ocak üyelerinin faaliyet göstermek istediği fakat ne yapacağını bilmediği, Ocakların yön verilmeye ihtiyacı olduğu bildiriliyordu. Rapora göre, Akşehir Türk Ocağının duygu ve düşünceleri belirsizdi. Samimi değildi. Ocağın on dokuz üyesinin, on sekizi Serbest Cumhuriyet Fırkasına katılmıştı.[1056]

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu sürecinde, Türk Ocaklarının ileri gelenlerinden bazıları Mustafa Kemal Paşanın isteği ile SCF içinde yer almıştı. SCF'nin kurucuları arasında yer alan Kars Milletvekili Ahmet Bey [Ağaoğlu], Şebinkarahisar Milletvekili Mehmet Emin Bey [Yurdakul], Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey gibi Türk Ocaklıların yanı sıra basında yer alan haberler de bu ilişkiyi desteklemektedir.[1057] Hamdullah Suphi'nin, 12 Eylül 1930 tarihli *Akşam*'da yer alan *Bu Mübarek Murakabe Sesini Koruyacaksın* diye seslenmesi, hükûmet destekçisi basın tarafından, eleştirilmiş SCF'nin desteklenmesi olarak tanımlanmıştı. SCF'nin büyük İzmir mitinginden sonra CHF'nin buradaki denetimi artmıştı. İdare Heyeti seçimi bir haftadan uzun sürmüştü.[1058] Türk Ocaklarının bazı şubeleri belediye seçimlerine müdahale ederek, aday göstermiş, CHF'ye karşı liste tanzim etmişlerdi.[1059] İstanbul Türk Ocağında bir toplantıda Nezihe Muhittin, SCF'nin ülkeyi refaha eriştireceğinden ve esaret zincirlerini kıracağından bahsetmiş, bu durum iktidarın tepkisini çekmiş, Ocaklar, muhtemel bir muhalefet alanı olarak değerlendirilmişti.[1060] Tunçay'a göre, Türk Ocaklarının yönetici ve üyeleri tümüyle CHF'li olmakla beraber CHF'den bağımsız bir teşkilatın varlığı istenmemekteydi.[1061]

Hasan Rıza Soyak'a göre, 1924'te Muhafız Kıtasından birkaç zabit, Türk Ocağına müracaat ettiğinde haklarında ırk açısından tahkikat yapılmış, Muhafız Kıtası Komutanı İsmail Hakkı [Tekçe], durumu Mutafa Kemal Paşa'ya intikal ettirdiğinde, Paşa daha o zaman Türk Ocağının kapatılmasına karar

1056 Cemil Koçak, http://www.star.com.tr/yazar/turk-ocaklari-nicin-kapatildi-nasil-yeniden-acildi-yazi-715742/, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021.

1057 Üstel, **age.**, s. 338-339.

1058 Üstel, **age.**, s. 343-344.

1059 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 326; Mustafa Arıkan-Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 15, 2004, s. 414.

1060 Üstel, **age.**, s. 346.

1061 Türk Ocaklarından Halkevlerine geçiş dolayısıyla tarih incelemeleri işlevinin de Ocakların içindeki bir uzmanlar kurulundan bağımsız bir derneğe (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti-Türk Tarih Kurumu) aktarılması kararlaştırılmıştı. Mete Tunçay, **T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yay., 3. Baskı, İstanbul 1992. s. 298.

vermişti. Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi (1930-1931) İ.S.Suritch, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü [Aras]'ye Türk Ocaklarının Sovyetlerden kaçanların uğrak yeri olduğu ve Ocakların Rusya Türklüğü ile siyasi olarak ilgilendiği, bu konuda tedbir alınmasını istemişti.[1062] Ayrıca Türk Ocakları Merkez Binasının mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu'nun belirttiğine göre Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof'un; *Paşam biz sizinle dostuz. Kurtuluş Savaşı'nda bu dostluğu ispatladık. Para, silah yardımı yaptık. Ancak Türk Ocağında dostluğa yakışmayan bazı olaylar oluyor. Burada "Türkistan'ı alacağız, Azerbaycan'daki Türkleri kurtaracağız" diye konferanslar veriliyor. Bu dostluğa yakışmaz, bunun önlenmesini istiyoruz.* diyerek şikâyetlenmişti. Hamdullah Suphi'ye göre, o dönemde Türk Ocakları, hiçbir fırka ve fikir istibdadı tanımayan bir ortama sahipti. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa, Ocakların bir muhalefet zemini oluşturduğundan kaygı duymuş, genç ve aydın zümreyi kendisine mutlak manada bağlama zarureti hissetmişti.[1063] Dönemin dünya konjonktürü açısından gençliği, faşist akımın etkilerinden korumak düşüncesi de Türk Ocaklarının kapatılma gerekçeleri arasında gösterilmektedir.

1931'in başından itibaren, CHF'nin il ve ilçelerde Halkevleri kuracağı, halkın ilgisini çekmek için, buralarda sinema, kitaplık, konferans salonları açacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuda talimat verdiği gazetelerde yer alıyordu. Gazete haberlerinde, Türk Ocaklarının iki yıldır CHF'nin hars şubeleri gibi çalışmasına rağmen, her iki müessesenin de bağımsız olmasından dolayı düzenli çalışamadığı ve Türk Ocaklarının CHF'nin hars müesseseleri haline geleceği, Fırkanın bir şubesi halinde idare olunacağı ifade ediliyordu.[1064]

Bununla birlikte Ocakların kendi kendini fesh etmesi istenmekteydi. Türk Ocakları Merkez Heyeti, 22 Martta bir toplantı yaparak, 10 Nisan'da CHF Kongresinden önce Kurultayın toplanmasına karar verilmişti. Bu toplantıda Ocakların CHF'ye iltihakına Kongre delegelerinin karar verme yetkisine sahip olduğu ifade edilmişti.[1065] Kurultay delegelerinin, kendi bölgelerinde Türk Ocakları delegesi olduğuna dair belge alan CHF mebuslarından

1062 Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, 6. Baskı, İstanbul, Ocak 2010, s. 454; Mustafa Baydar, **Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları**, Menteş Matbaası, İstanbul 1968, s. 70.

1063 Üstel, **age.**, 361.

1064 Üstel, **age.**, 367-368; Arıkan- Deniz, agm., s. 409.

1065 Soyak, **age.**, s. 455; Arıkan-Deniz, agm., s. 410. "Türk Ocakları İnfisah Ediyor", **Cumhuriyet**, 20.03.1931, s. 1. Ocakların bütün tesisat ve teşkilatı halk fırkasına intikal edecektir. Türk Ocaklarının Halk Fırkasına ilhakı fikri tahakkuk etmiştir. Hamdullah Suphi Bey'in Ocağın tarihi vazifesini ifa ettiği fikrinde olduğu söyleniyor. Ocakların lağvından sonra bütün Ocak binalarının halkevleri ittihaz edilmesi, bundan sonraki faaliyet için fırka hars heyetinin bir program hazırlaması, Fırka Heyet-i Umumisinin Ocaklar Heyetine taşınması, Ocak matbaasının Fırka neşriyat encümeni ermine verilmesi muhtemeldir. s.1.

oluşması ve 25 Mart tarihli gazete haberleri, toplantıda iltihak kararın alındığını destekler görünmektedir.

> 24 Mart 1931 tarihinde, Çankaya köşkünde düzenlenen raporda; *Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erişebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lazımdır. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır.... Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler*[1066] denilmekteydi.

25 Mart 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, "Gazi Hazretlerinin Beyanatları Türk Ocakları Halk Fırkası İle Niçin Birleşiyor? Aynı Cinsten Olan Kuvvetler Müşterek Gaye Yolunda Birleşmelidirler" başlığı ile yapılan haberde Reisicumhur Hazretleri Türk Ocakları hakkında son zamanlarda alınan kararlara dair Türk Ocakları ilim ve sanat heyeti azasından Afyonkarahisar Mebusu Ruşen Eşref Beye şu beyanatta bulunmuşlardır:

> *Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak lazımdır. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin verdiği mühim neticeleri idrak etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyet için bütün milliyetçi ve Cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Teessüsü tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sepk etmiş olan Türk Ocaklarının ayni esasları, siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla ve bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidirler.*

Türk Ocaklarının kapatılması ile ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesi; Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi Bey, dün geç vakte kadar Çankaya köşkünde kalmış ve Gazi Hazretleriyle temas etmiştir. Bu uzun mülakatta şekil meselesinin mevzubahis edilmiş olması muhtemeldir. Ocaklıların Fırkaya iltihakı Ocaklılar tarafından memnuniyetle telakki edilmiştir. Kurultay kararının ittifakla olacağı tahmin ediliyor. Kurultaya karar verilir verilmez bütün Ocaklar ve müştemilatının Fırkaya intikal ettiği ve Fırkanın hars şubesi olarak çalışacağı bademe Merkez Heyeti ve Ocaklar İdare Heyeti bulunmaya-

1066 24 Mart 1931'de, Türk Ocakları Genel Merkezindeki toplantıdan sonra, Atatürk tarafından kabul edilen Hamdullah Suphi ve öteki üyeler, kendisine Kurultay tarihini bildirmişler. Atatürk, Ruşen Eşref'e hitaben yaptığı konuşmasında yeni gelişmelerin nedenlerini açıklamıştı. Üstel, **age.**, s. 374. "Türk Ocakları Halk Fırkasına İltihak Etti", **Cumhuriyet**, 11.4.1931, s. 1.

cağı, Fırka Hars Şubesi mesai tarzının Fırkaca tespit edileceği bir tamim ile bütün Fırka teşkilatına bildirilecektir, denilmekteydi.[1067]

Hazırlıklarının tamamlanmasının ardından 10 Nisan 1931'de, Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı Ankara'da toplandı. Türk Ocaklarının 260 şubesi ile kendini feshederek, mal varlığının CHF'ye devri hakkında hazırlanan karar, oy birliği ile kabul edildi.[1068] Kurultay'da Hamdullah Suphi, Türk Ocaklarının halkçı, milliyetçi Türk gençliğini, CHF ile çalışmaya çağırdığını Türk Ocaklarının bu istek üzerine CHF ile birleşmeye karar verdiğini açıkladı. Türk Ocaklarının Halk Fırkasına iltihakı hakkındaki karar şöyledir:

> *...Merkez Heyetinin davetiyle toplanmış Türk Ocaklarının intihabıyla gelmiş en büyük Heyeti olan ve bu Cemiyetin Kanun ifadesi ile en yüksek merciini teşkil eden Kurultayımız Kanun mucibince bir Cemiyet kendini feshe her zaman karar verebileceği için Türk Ocakları Cemiyetinin de feshine karar verebilir. ...Bu Kurultayın verebileceği karar ile bütün Türk Ocakları ve Merkez Heyetinin hükmi şahsiyetinde toplanan bütün haklar ve vecibeleri CHF'nin hükmi şahsiyetinde nakil ve derc edilmiş olur. Encümeniniz, bütün Ocaklı kardeşlerinizi bu yeni çalışma zemininde ve mefkûre etrafında daha ateşli bir şevk ile daima beraber ve çalışmalarının feyizli neticeleri ile kendilerini ve milleti bahtiyar görmek istediğini ifade ederek Kurultayın 1-Türk Ocakları Cemiyetinin feshine, 2-Bu Cemiyetin haiz olduğu bütün hakların bütün vecibeleriyle birlikte CHF'ye devredilmesini arz ve teklif eder. Kurultay, bu mazbatayı ittifakla kabul ederek mesaisine nihayet vermiştir.*[1069]

Hamdullah Suphi, 25 Mayıs 1931'de Bakanlar Kurulu Kararı ile Bükreş Orta elçiliğine atandı.[1070] 19 Şubat 1931'de, inkılapları ve CHF'nin ideolojisini halka yayarak benimsetmek, rejimin geleceğini sağlamlaştırmak için Halkevlerinin başına Dr. Reşit Galip getirildi.[1071] Ayrıca, 1927'den sonra ilkelerini belirlemeye başlayan ve otoritesini artıran tek parti rejimine karşı, Türk Ocakları şubelerinde belli bir muhalefet vardı. Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ile büyük ölçüde açığa çıkan bu muhalefet karşısında iktidar, önce

---

1067 "Gazi Hazretlerinin Beyanatları Türk Ocakları Halk Fırkası İle Niçin Birleşiyor?, **Cumhuriyet**, 25.03.1931.

1068 Tunçay, **age.**, s. 207; Sarınay, "Türk Ocağı", s.546. "Türk Ocakları Halk Fırkasına İltihak Etti", **Cumhuriyet**, 11.4.1931, s.1. Türk Ocakları Kurultayı bu sabah (10 Nisan) saat 10.00'da Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi Bey tarafından açıldı. Yoklama neticesinde ekseriyet olduğu anlaşıldı. Bu olağanüstü toplantının sebebi, Gazi Hazretlerinin matbuata tebliğ edilen arzularıydı. s.1.

1069 "Türk Ocakları Halk Fırkasına İltihak Etti. Dünkü Tarihi Celse Ocakların İnkılap Fırkasına İltihak Kararı Nasıl Verildi?", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1931.

1070 Tunçay, **age.**, s. 298; **BCA**, 30.11.1/171.35.17; **BCA**, 30.18.1.2/87.62.7; **BCA**, 490.1.0/559-226-1.

1071 Sarınay, **Türk Ocaklarının...**, s. 325.

T.C.
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Bilimsel Çalışmalar Müdürlüğü

Sayı : E-30200866-622.02-12744 08.01.2025

Konu : ATAM'ın Uluslararası Yayınevi Niteliği

İLGİLİ MAKAMA

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 17 Ağustos 1983 tarihinde Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde kurulmuş olan, tüzel kişiliğe sahip, Atatürk ve Cumhuriyet devri üzerine bilimsel araştırma ve incelemelerde bulunan, yayınlar yapan, Uluslararası Yayınevi kategorisine sahip bir kurumdur.

Kurumumuzun 39 adedi yabancı dillerde (İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Azerice, Kazakça, Tatarca, Kırgızca, Özbekçe, Bulgarca, Arapça, Farsça, Urduca, Türkmence) olmak üzere yayımlanmış toplam 600 adet kitabı bulunmaktadır. Tamamına yakını akademik kitaplardan oluşan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yayınları birçok ülkede yer alan kütüphaneler tarafından kataloglanmış durumdadır. 29 Ekim 2020 tarihinde çevrim içi (ataturkansiklopedisi.gov.tr) olarak kamuoyunun istifadesine sunulan Atatürk Ansiklopedisi ve 31 Aralık 2024 tarihinde çevrim içi (turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr) olarak kamuoyunun istifadesine sunulan Türk Dünyası Ansiklopedisi de Kurumumuz yayınları arasında yer almaktadır.

Bahsi geçen konuda Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına yapmış olduğu bilgilendirme, Kurulun yazısı ve diğer belgeler ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz/rica ederim.

Doç. Dr. Ahmet KILINÇ
Başkan V.

Ek:
1 - AYK ve YÖK Yazıları (2 Sayfa)
2 - Yabancı Dilde Yayınlarımız
3 - ATAM Yayınlarının Uluslararası Kütüphanelerde Yer Aldığına İlişkin Ekran Görüntüsü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: 42CF17F7-B774-414C-9E14-167C9B3898FB Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/ayk-ebys

Üniversiteler Mah. Toplum Cad. No:5 TR-06800 Çankaya, Ankara
Telefon No: +90 (312) 285 65 11 Faks No: +90 (312) 285 65 73
İnternet Adresi: htttp://www.atam.gov.tr
Kep Adresi: ataturk@hs01.kep.tr
Bilgi için:Ceren ER
Bilgisayar İşletmeni

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı

Sayı : E-36054236-824.01.03-18176 11.03.2021

Konu : Yüksek Kurum Bünyesindeki Kurumların
Uluslararası Yayıncı/Yayınevi Statüsü

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna)

İlgi : Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 10.03.2021 tarihli ve E-16824543-824.00-2549 sayılı yazısı.

Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi ve Atatürk Araştırma Merkezi Kurumlarının uluslararası yayıncı/yayınevi statüsünde olduğu hususundaki Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'ndan alınan ilgi yazının bir örneği ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Ahmet KAHRAMAN
Başkan a.
Daire Başkanı

Ek: Yazı Örneği (1 sayfa)

Dağıtım:

Tüm Üniversiteler (Kep)
Tüm Üniversiteler (Posta)
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna)
Üniversitelerarası Kurul Başkanlığına

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu : WDJJWVFI Belge Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/yok-ebys

Üniversiteler Mah. 1600. Cad. No:10 06800 Bilkent Ankara-Türkiye
Telefon: 0(312) 298 74 51
Faks: 0(312) 298 74 53

Bilgi için:Özge TUNCAY
Kütüphaneci

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
Bilimsel Çalışmalar Koordinasyon Dairesi Başkanlığı

PATARA

Sayı : E-16824543-824.00-2549
Konu : Yüksek Kurum Bünyesindeki Kurumların Uluslararası Yayıncı/Yayınevi Statüsü

10.03.2021

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞINA

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Anayasamızın 134'üncü maddesi gereği 2876 sayılı Kanun'la "Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk dili, tarihi ve kültürünü bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak amacıyla, Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, mülga Başbakanlığa bağlı olarak ve 1931 ve 1932 yıllarında kurulan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu ile yine 2876 sayılı Kanun ile kurulan Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezinin bir araya getirilmesiyle 17 Ağustos 1983 tarihinde kurulmuştur.

Yüksek Kurum bünyesindeki Kurumlar kendi alanında seçkin bilim insanlarından oluşan Bilim Kurulları vasıtasıyla Türk dili, tarihi ve kültürü ile milletimizin sosyal ve kültürel gelişmesine katkı sağlayacak alanlarda özgün bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmakta, kongre, kurultay, sempozyum ve benzeri ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlemekte, öğrenci ve araştırmacılara burslar vermekte ve bilimsel yöntemlerle hazırlanan projeleri desteklemektedir. Ayrıca söz konusu alanlarda bilimsel yöntemlerle hazırlanan ve Kurumlarımıza başvuru yapılan çalışmalar, Yayın Komisyonları tarafından değerlendirilmekte, alanında uzman akademisyenlere incelenmek üzere gönderilmekte ve hakemlik süreçleri olumlu tamamlananlar yayımlanmaktadır. Kurumumuz tarafından geliştirilen ve kullanıma sunulan Yayın Takip Sistemi (YAYSİS) sayesinde eser başvuru ve hakemlik süreçleri elektronik ortama aktarılmış olup yazarlar ve hakemler işlemlerini uzun yıllardır daha hızlı ve kolay bir şekilde yerine getirebilmekte ve süreçlerini takip edebilmektedir.

Üniversitelerarası Kurul Başkanlığının 19.11.2019 tarihli duyurusu ile uluslararası yayınevi tanımı "*Uluslararası Yayınevi: En az dört yıl uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten, yayımladığı kitaplar Yükseköğretim Kurulunca tanınan sıralama kuruluşlarınca belirlenen dünyada ilk 500'e giren üniversite kütüphanelerinde kataloglanan ve aynı alanda farklı yazarlara ait en az 20 kitap yayımlamış olan yayınevi.*" olarak yeniden tanımlanmıştır.

Cumhuriyetimizin en köklü kurumlarından olan Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu 90 yıla yakın, Atatürk Kültür Merkezi ile Atatürk Araştırma Merkezi ise 40 yıla yakın bir süredir akademik yayıncılık faaliyeti yürütmektedir. Türk Tarih Kurumunun 1932-2020 yılları arasında 172'si yabancı dilde olmak üzere 1807, Türk Dil Kurumunun 1933-2020 yılları arasında 99'u yabancı dilde olmak üzere 1430, Atatürk Kültür Merkezinin 1985-2019 yılları arasında 25'i yabancı dilde olmak üzere 525 ve Atatürk Araştırma Merkezinin 1987-2020 yılları arasında 42'si yabancı dilde olmak üzere 518 yayını bulunmaktadır. Toplamda 338'i yabancı dilde olmak üzere yayımlamış oldukları 4.280 eser ve çıkarmış oldukları süreli yayınlarla birlikte Kurumlarımız ülkemizin yayıncılık faaliyeti yürüten en güzide kamu kuruluşları arasındadır.

Bu bağlamda, bahsi geçen listelerde ilk 500 içerisindeki birçok büyük kütüphanede yayınları uzun yıllardır yer alan Kurumlarımız, uluslararası yayıncı/yayınevi statüsüne sahiptir.

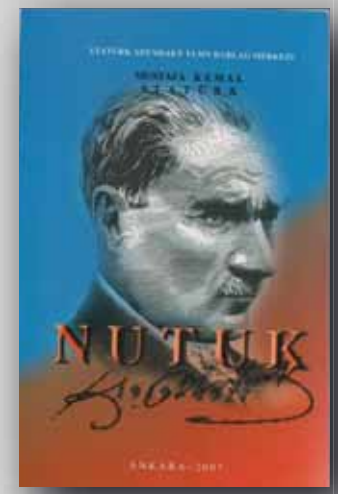
Yukarıda açıklandığı gibi Kurumlarımızın uluslararası yayıncı/yayınevi oldukları açık olup Kurumlarımızın bu statüsünün üniversitelerimize bildirilmesi hususunda gereğini takdirlerinize arz ederim.

Prof. Dr. Muhammet HEKİMOĞLU
Başkan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: B0EG-L0TH-85GE
Belge Doğrulama Adres: https://aykebys.ayk.gov.tr/Sorgu
Ziyabey Caddesi, 19 TR-06520 Çankaya,Ankara
Telefon No: +90 (312) 285 55 12 Faks No: +90 (312) 284 92 01
İnternet Adresi: http://www.ayk.gov.tr
Kep Adresi:ataturkkulturdilvetarihiyuksekkurumu@hs01.kep.tr
Bilgi için: Mehmet TEVRİZOĞLU
Yüksek Kurum Uzmanı
Telefon No: (312) 285 5512

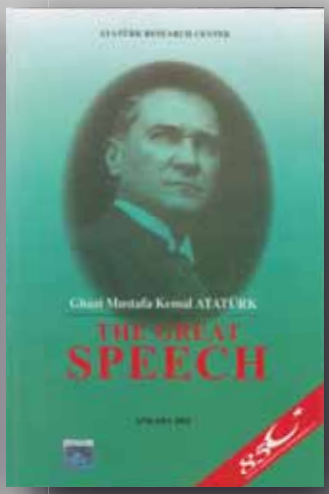
T.C
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

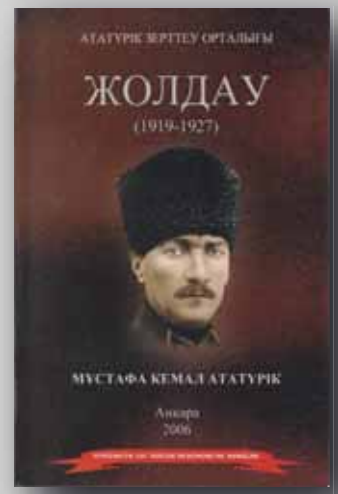
Atam Yabancı Dilde Yayınlar

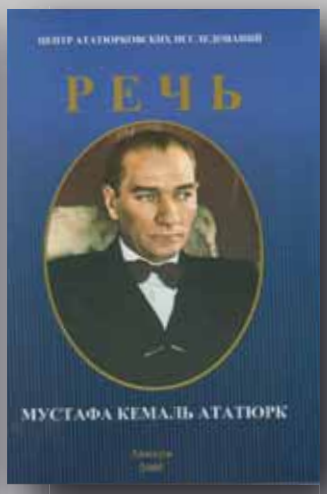

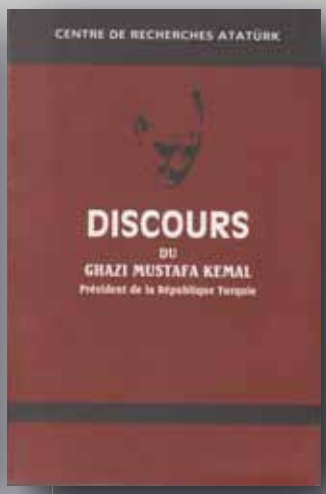

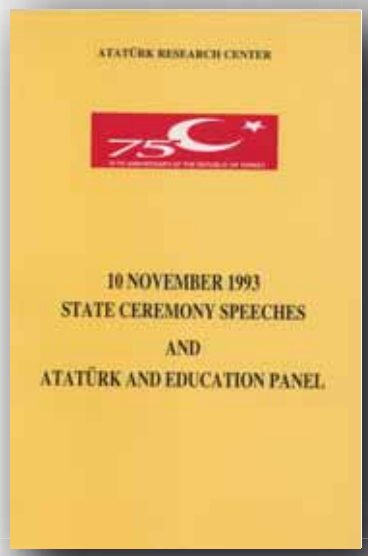

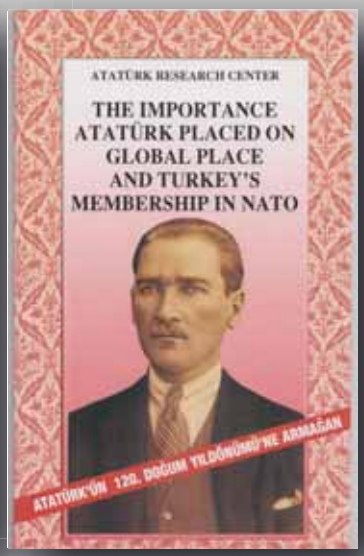

T.C
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

Atam Yabancı Dilde Yayınlar

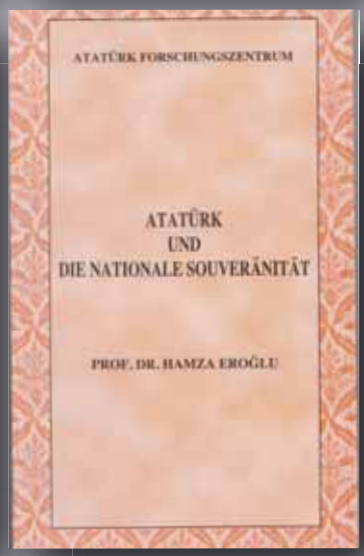

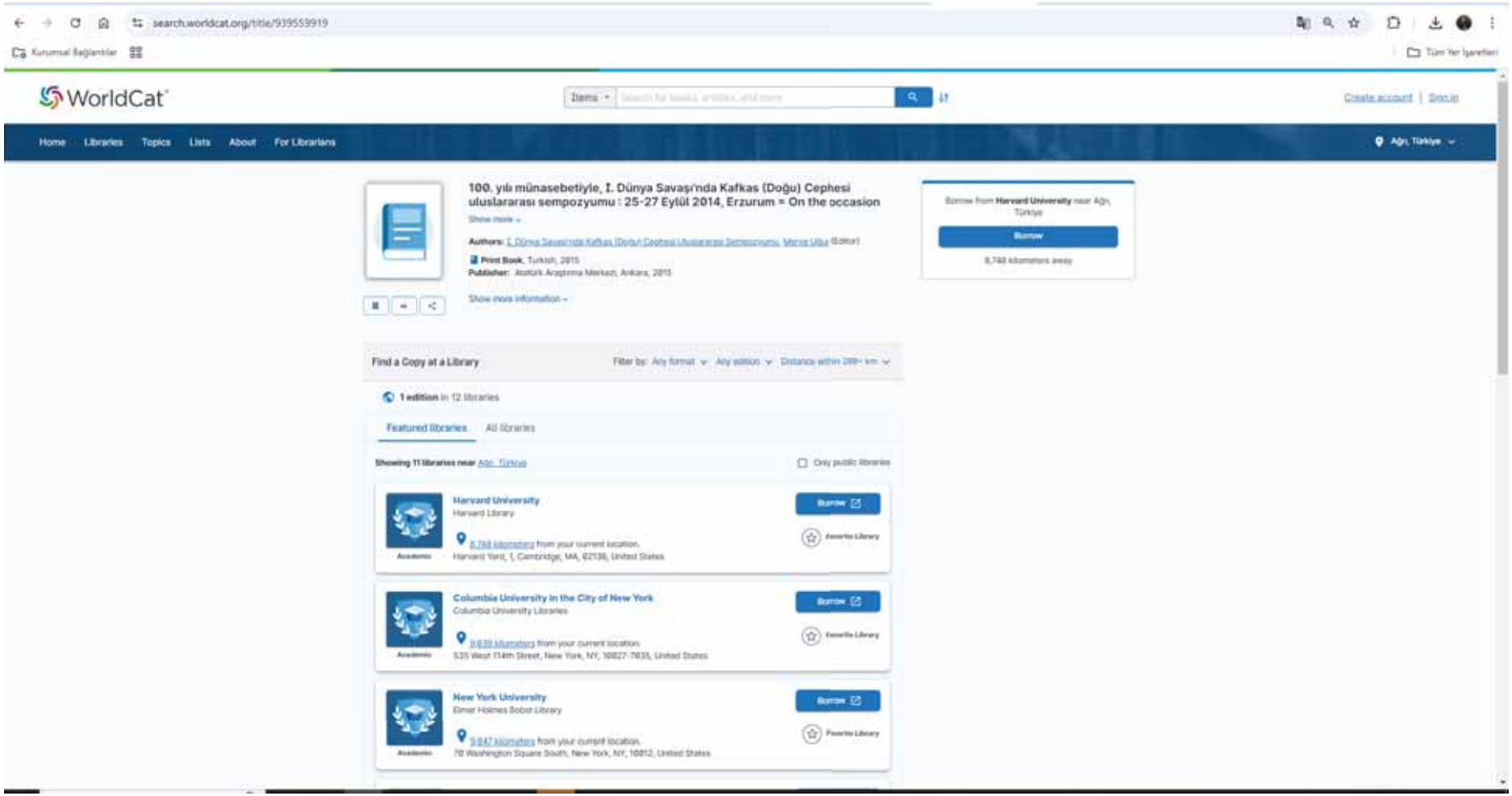

search.worldcat.org/title/939559919
WorldCat
Items
Create account | Sign in
Home Libraries Topics Lists About For Librarians
Ağrı, Türkiye
100. yılı münasebetiyle, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi uluslararası sempozyumu : 25-27 Eylül 2014, Erzurum = On the occasion
Show more
Authors:
Print Book, Turkish, 2015
Publisher: Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015
Show more information
Borrow from Harvard University near Ağrı, Türkiye
Borrow
8,748 kilometers away
Find a Copy at a Library
Filter by: Any format Any edition Distance within 200+ km
1 edition in 12 libraries
Featured libraries All libraries
Showing 11 libraries near Ağrı, Türkiye
Only public libraries
Harvard University
Harvard Library
8,748 kilometers from your current location.
Harvard Yard, 1, Cambridge, MA, 02138, United States
Borrow
Columbia University in the City of New York
Columbia University Libraries
9,839 kilometers from your current location.
535 West 114th Street, New York, NY, 10027-7035, United States
Borrow
New York University
Elmer Holmes Bobst Library
9,847 kilometers from your current location.
70 Washington Square South, New York, NY, 10012, United States
Borrow